

ID ORCID 0000-0002-3863-3482
DOI 10.33625/visnik2021.01.110

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Л. СОКОЛЮК «МИХАЙЛО ЖУК: МИСТЕЦЬ-ЛІТЕРАТОР»

Соколюк Л. Михайло Жук: мистець-літератор : монографія. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 256 с. : 355 іл.
ISBN: 978-617-7538-09-6

Sokolyuk, L. (2018). *Mykhailo Zhuk: mystets-literator* [Mykhailo Zhuk: artist-writer] [Monograph]. Kharkiv : Vydavets Oleksandr Savchuk. [In Ukrainian].

У 2018 р. світ побачила книга «Михайло Жук: мистець-літератор», автором якої є доктор мистецтвознавства, професорка, завідувачка кафедри Харківської державної академії дизайну і мистецтв Людмила Данилівна Соколюк. Таке видання було вкрай необхідним, оскільки статті, каталоги виставок, згадки у довідковій літературі і навіть достатньо об'ємні частини наукових робіт не розкривали вповні мистецьку спадщину цього непересічного українського художника. Тому давно визріла потреба в комплексному вивченні його малярського і літературного талантів та поглибленому аналізі творів. Людмила Соколюк із завзяттям прискіпливого дослідника присвятила не один рік кропіткої праці зібранню матеріалів, упорядкуванню архівних відомостей, опрацюванню мистецького доробку Михайла Жука (1883–1964). Слід зазначити, що результатами своїх пошуків професорка періодично ділилась у наукових збірниках академії.

Авторка формує структуру книги у відповідності до хронологічної послідовності шести періодів життя М. Жука, що пов'язані з його професійним зростанням та творчими здобутками. У монографії вперше системно укладено малярські та літературні твори митця, вводиться в науковий обіг низка невідомих раніше творів. Людмила Соколюк майстерно вибудовує розповідь на тлі політичних, соціальних і культурних процесів, ознайомлює читача з родинним колом, вчителями та друзями художника, детально зупиняється на основних живописних і літературних роботах. Читач занурюється у круговерть подій, радіє за творчі злети, співпереживає важкі мо-

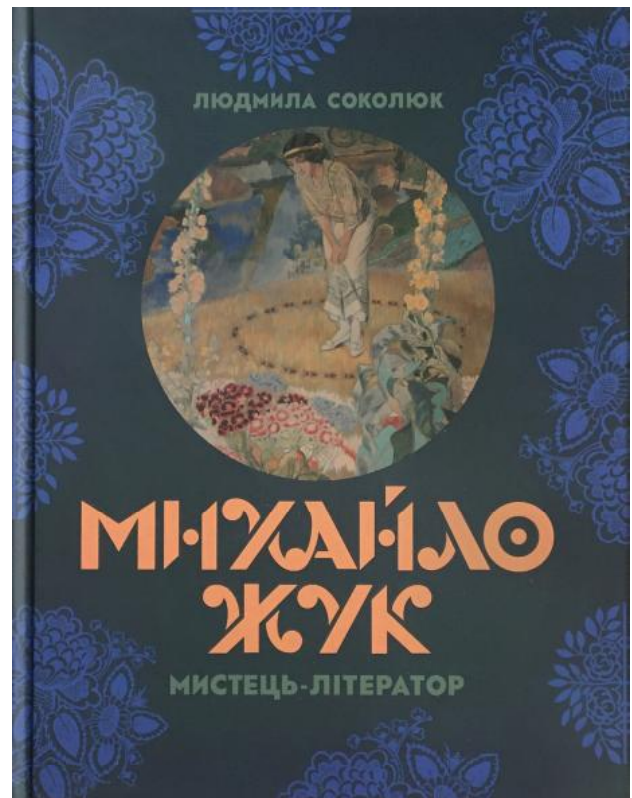
менти долі М. Жука та одночасно глибоко вникає у сутність його малярства, поетичних рядків.

Перший розділ роботи «Роки навчання» (1883–1905) присвячений дитинству М. Жука, його першим малярським навичкам та отриманню фаху в Київській рисувальній школі М. Мурашка, а згодом у Краківській академії мистецтв. У книзі згадується, що серед учителів художника були відомі митці Х. Платонов, М. Пимоненко, Ю. Мегофер, Я. Станіславський. Проте найпотужніший вплив на юнака мав С. Виспянський, твори якого стали взірцями для наслідування і в портретному жанрі, і в зображенні квітів, і в пейзажних мотивах, а вподобані модерн та символізм – визначальними в подальшій творчості М. Жука. Аналізуючи його етюди, начерки, замальовки, авторка монографії зупиняється на тих елементах робіт, які демонструють професійний ріст мистця, опанування рисунку, кольору, композиції. Також згадується про його спроби як графіка у варшавському часописі «Химера». Як підсумок цього періоду Людмила Соколюк наводить успіх творів молодого митця на виставках, що відбулись у Києві (1904) і Львові (1905), і схвальні відгуки М. Мурашка та І. Труша. Уже у першому розділі авторка одночасно з дослідженням малярської спадщини М. Жука звертає увагу на формування його літературного таланту.

Неспокійний 1905 р., як указує дослідниця, вплинув і на долю М. Жука. З цього часу розпочинається його перший чернігівський період (1905–1916), що розглядається у другому розділі книги. Опинившись у Чернігові, митець занурився, за словами Людмили Соколюк, «у духовну атмосферу старовинного міста», у якому в 1900-х рр. проживали видатні українські літератори: М. Коцюбинський, Б. Грінченко, М. Вороний, В. Самійленко, М. Чернявський та інші. Аура спілкування з такими непересічними майстрами слова вплинула і на М. Жука. Розвиваючи талант художника, він по-справжньому відкривається як поет і прозаїк. Авторка зауважила, що найбільша заслуга в цьому – М. Коцюбинського, який, подібно до С. Виспянського у малярстві, став для М. Жука дороговказом у літературі. З малярських творів цього періоду Людмила Соколюк виділяє портрети, декоративні панно, книжкову графіку, а з літературних – пейзажну лірику, оповідання і художню критику. Дослідницею вперше виокремлено і проаналізовано такі форми мистецтва, як портрети-диптихи і портрети-триптихи. У розділі показано, що в цей період малярство і література остаточно сформували М. Жука як митця-універсала, котрий, поєднуючи різні грані свого таланту, впевнено заявив про себе в мистецьких колах.

Завдяки наполегливій праці, участі у виставках, публікаціям своїх творів М. Жук стає одним із найпомітніших художників, і його запрошують взяти участь у створенні Української академії мистецтв у Києві. Про педагогічну діяльність митця в цій академії авторка розповідає у третьому розділі книги, що охоплює період 1916–1918 рр. Згадуючи про засновників УАМ, які були яскравими особистостями, Людмила Соколюк пише, що вони «своєю творчістю охоплювали різні сфери мистецтва, орієнтуючись на широкий європейський досвід», – одночасно наголошуючи, що з них лише М. Жук залишив помітний слід як в образотворчому і декоративному мистецтві, так і в літературі. Досліджуючи творчу спадщину художника цього періоду, зокрема портрети, квіткові композиції, оформлення книг у різних графічних техніках, Людмила Соколюк уперше ставить їх в один ряд із його віршами, оповіданнями, драматургічними спробами. Як досягнення поета відзначено використання ним такої віршованої форми зі складною композицією, як вінок сонетів. Також авторка монографії підкреслює, що М. Жук своїми малярськими й літературними творами, які сповнені стилістики символізму, «збагачував європейський досвід специфікою українського символотворення, захоплюючи “територію” нових авангардних шукань».

Другий, чернігівський період (1919–1925), про який ідеться у четвертому розділі, розпочинається з весни 1919 р., коли після вступу більшовиків у Київ у місті завмирає активне культурне життя і М. Жук повертається в Чернігів. Як вірно наголосила Людмила Соколюк, зростаючий контроль над митцями з боку більшовицької партії змушував їх коритись новій владі і виконувати рекламні плакати для агітмасових кампаній. Слід підкреслити особливу чуйність авторки до долі художників того часу. Без критики та осуду, з розумінням складних життєвих обставин дослідниця зупиняється лише на характерних ознаках робіт М. Жука ідеологічного спрямування. Далі вона підкреслює, що в цей же час митець звертається і до портретів-плакатів, які виконує в ліногравюрі, обрізній гравюрі. У них, веде далі авторка, з-поміж обов'язкових зображень більшовицьких функціонерів, виділяються портрети діячів української культури, для характеристики образу яких художник використовує тло як символ-коментар. Дослідниця зауважує, що саме в цей період художник переходить від ксилографії і ліногравюри до літографії і створює у цій техніці двадцять портретів класиків української літератури. Ще однією гранню таланту М. Жука, яка отримала подальший розвиток у Чернігові, стала драматургія. Тут уперше, наголошує Людмила

Соколюк, була поставлена його п'єса «Легенда», а також написано низку інших драматургічних творів, здійснено спроби реалізувати себе в сценографії. Митець-універсал на цьому не зупиняється і займається літературними перекладами, пише і самостійно оформлює дитячі казки.

Наступний період життя і творчості М. Жука припадає на 1925–1936 рр. та пов'язаний із викладанням в Одеському політехнікумі образотворчих мистецтв. На початку п'ятого розділу авторка зупиняється на короткому перебуванні художника в Харкові й описує виконані в цьому місті портрети В. Сосюри, М. Хвильового, В. Еллана-Блакитного, додаючи до цього періоду портрет В. Поліщука. В Одесі, в період викладання у графічній майстерні, у творчості М. Жука переважають портрети, створені у різних графічних техніках. Людмила Соколюк вказує, що митець портретував відомих діячів української культури, з якими був пов'язаний чи особисто знайомий завдяки своїй літературній і драматургічній творчості. Розвиваючи навички у ліногравюрі та літографії, М. Жук береться за офорт у поєднанні з технікою «сухої голки», виконавши з часом у такий спосіб значну кількість робіт. Також, веде далі авторка, «експериментуючи, митець продовжує роботу і над матеріалом, і над формою у пошуках нових засобів для виявлення глибинних переживань портретованих». У цей період у творчому доробку художника з'являються пейзажі, декоративні панно й улюблені квіткові теми.

Багато уваги митець приділяє журнально-книжковій графіці. Поряд із графічними портретами дослідниця вдало вводить у розповідь виконані М. Жуком літературні портрети знаних сучасників, а також підкреслює його особливе «вміння інтелігента толерантно ставитись до мистців, що не були модними, великими новаторами, але вкладали у свою роботу щирість, правдивість, невтомну працю».

Працюючи в Одесі, М. Жук починає цікавитись керамікою, технологією її виготовлення, проектуванням різного посуду. В останньому розділі Людмила Соколюк подає митця як неперевершеного майстра стилізації, що є необхідною для декоративних прикладних мистецтв. У 1937–1939 рр. він працює художником на порцелянових заводах у Вербілках і Дульовому під Москвою. Автор погоджується з іншим дослідником творчості М. Жука С. Лущиком, що під час розгулу сталінського терору у тридцятих роках саме робота на цих виробництвах врятувала майстру життя. Вдало зауважено, що в час, коли гинули колеги та друзі, М. Жук передав стан своєї душі у вперше виконаному ним зображенні Богородиці Елеуси, яке було адресоване дружині, що залишилась в Одесі. Після двох років роботи на згаданих порцелянових заводах художник 1939 р. очолює керамічний відділ у вже Одесь-

кому художньому училищі, бо художній інститут було закрито. Людмила Соколюк вважає, що несприятлива атмосфера цього закладу вплинула на митця, а підтвердженням тому є обмаль малярських творів першої половини 1940-х. У літературі М. Жук продовжує писати поетичні твори. Як акцентує авторка книги, він «до кінця залишався українським мистцем, відкіля і те “таємне табу”, що гнітило його до кінця життя».

Монографія поділена на розділи за хронологією подій, є цілісною, читається легко і захоплює з перших сторінок. Цьому сприяють фотографії та репродукції робіт художника, введені в текст, а також кольорові ілюстрації, подані в кінці книги. Необхідно згадати і мистецьке оформлення видання, його обкладинки, форзаців, фронтиспису, вибір шрифтів. Важливою заслугою у виході цієї книги є робота видавця Олександра Савчука.

Праці професора Людмили Соколюк про майстрів, творчість яких довгий час замовчувалась, зокрема присвячені М. Бойчуку та його школі, М. Раєвській-Івановій, а також і М. Жуку, стають бестселерами в українському мистецтвознавстві. Наукова спільнота з нетерпінням чекає на нові її розвідки про діячів української культури, статті й монографії, що допомагають заповнювати лакуни нашої історії та розширювати знання з історії українського мистецтва.